

Тема 7.

Економічне зростання і
циклічність розвитку
економіки

План Лекції № 7

1. Економічний розвиток та економічне зростання.
2. Моделі економічного зростання.
3. Економічні цикли: сутність, види.

Економічне зростання

- В економічній літературі суть економічного зростання трактується по-різному.
- Одними вченими воно визначається як збільшення загального обсягу ВВП за певний період або як збільшення ЧНП на душу населення, іншими – ототожнюється з розвитком економіки взагалі – зростанням продуктивних сил, суспільного продукту, добробуту населення тощо.
- Однак більшість економістів визначають *економічне зростання* як кількісне збільшення та якісне вдосконалення за відповідний період результатів виробництва (товарів, послуг) та його основних факторів, що знаходить свій вираз також в комплексному вдосконаленні соціально-економічних відносин у суспільстві.

Економічне зростання і економічний розвиток

- Поняття «економічне зростання» слід відрізняти від поняття *«економічний розвиток»*.
- Останнє є ширшим за змістом і позначає процес переходу економіки країни від одного стану економіки до іншого, більш досконалого (якісно нового) коли на основі відповідних структурних та інституціональних зрушень.
- При цьому не просто збільшується виробництво тих самих товарів і послуг, а й має місце виробництво нових товарів і послуг з використанням нових технологій порівняно з попереднім періодом.
- Економічне зростання та економічний розвиток тісно взаємопов'язані. Але економічне зростання може відбуватися і за умов відсутності економічного розвитку, в той час як економічний розвиток без економічного зростання неможливий.

Індикатори економічного зростання

- Основною метою економічного зростання є збільшення обсягів економічних благ, що сприяє поліпшенню життя населення, створенню стабільної, сприятливої соціально-політичної ситуації в країні, підвищенню її міжнародного авторитету.
- Економічне зростання має свою систему показників, за допомогою яких характеризується його кількісний чи якісний стан. До них належать: річні темпи зростання ВВП у відсотках; абсолютний приріст ВВП або національного доходу за рік.
- Ефективність вимірюється динамікою таких макроекономічних вартісних показників як ВВП, ВНП, НД до загальних витрат, тобто ефективність суспільного виробництва на рівні країни - це співвідношення:

$$\frac{\text{Результати виробництва}}{\text{Сукупні витрати}}.$$

Фактори економічного зростання

- наявність природних ресурсів, їх кількість та якість;
- кількість трудових ресурсів та їх якісний стан (рівень освіти, кваліфікації, здоров'я тощо);
- обсяг основних виробничих фондів (капіталу) та їх технічний стан (зношеність, продуктивність, надійність);
- технологія (її новизна, впроваджуваність, швидкість її зміни, результативність, окупність).

Типи економічного зростання

- Виокремлюють два основних типи економічного зростання: екстенсивний та інтенсивний.
- *Екстенсивний тип економічного зростання забезпечується за рахунок кількісного збільшення обсягів функціонуючих факторів виробництва і практично за збереження незмінними їх попередніх техніко-технологічних параметрів.*
- *Інтенсивний тип економічного зростання характеризується розширенням виробництва на основі якісного поліпшення всіх його факторів, тобто раціонального використання всього виробничого потенціалу.*
- Як відхилення від закономірного процесу економічного розвитку в окремі періоди для ряду країн може мати (і має) місце *регресивний тип зростання*, для якого характерне *тривале зниження обсягів суспільного виробництва*. Зокрема, таке явище спостерігалось протягом 90-х рр. у всіх країнах СНД, у тому числі і в Україні, що в літературі отримало назву *трансформаційного спаду*.

Нагромадження капіталу та інвестиції

Визначальну роль в обумовленості як типів, так і темпів економічного зростання відіграє процес *нагромадження капіталу*.

Процес *нагромадження* капіталу органічно пов'язаний з процесами інвестування.

Інвестиції – це сукупність витрат, що реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в різні галузі та сфери економіки. Головною метою інвестування є отримання в перспективі більшого підприємницького доходу, прибутку, відсотку, ренти.

Виокремлюють фінансові та реальні інвестиції.

Фінансові інвестиції в основному складають вкладення, в цінні папери (акції, облігації та ін.), що випускаються приватними компаніями або державою.

Вкладення в основний капітал і на приріст матеріально-виробничих запасів називають *реальними інвестиціями*.

Науково-технічна революція

- Революційна форма НТП, тобто науково-технічна революція, – це швидкий перехід масового виробництва на якісно нові науково-технічні і технологічні принципи функціонування.
- Головною особливістю сучасного етапу НТР є поєднання нових індустріальних технологій з мікроелектронікою та комп'ютерною технікою.
- Основними складовими НТР є:
 - глибокий процес інтеграції науки і виробництва, для якого характерне перетворення виробництва економічних благ на специфічний «технологічний цех науки»;
 - принципові зміни в підготовці кадрів;
 - кардинальні зміни в організації виробництва, праці та системі управління цими процесами.
- НТР охоплює всі сфери і напрями діяльності людини, що свідчить про її універсальний, загальний характер.

Циклічність ринкової економіки

- Функціонування ринкової економіки, як і будь-якої економічної системи, не є рівномірним і безперервним.
- Ринкова економіка схильна до повторення однакових явищ. Це значить, що глибинні економічні процеси розвиваються по певному колу, точніше, спіралі.
- Економічне зростання час від часу чергується з процесами застою та спаду обсягів виробництва, тобто зниженням усієї економічної (ділової) активності. Такі періодичні коливання свідчать про циклічний характер економічного розвитку.

Модель зростання Харрода-Домара

В економічній літературі відома *модель Харрода–Домара*. У ній автори враховують як єдиний фактор економічного зростання лише капітал, тобто це однофакторна модель. Вихідною умовою такої посилки є те, що капітал (як фактор) наче «вбирає» в себе потенції решти виробничих факторів.

Формула (рівняння) Харрода-Домара має такий вигляд:

$$G = S / C, \text{ або } G / C = S,$$

де G - темп економічного зростання; C - відношення капіталу до випуску продукції (національного доходу), тобто коефіцієнт капіталомісткості; S - частка заощаджень у національному доході.

Модель зростання Кобба-Дугласа

На основі виробничої функції американський економіст П. Дуглас і математик Х. Кобб побудували двофакторну модель зростання економіки, продемонстрували пряму залежність між обсягом (результатом) виробництва і величиною виробничих витрат.

Модель Кобба-Дугласа виражається такою формулою:

$$Q = F(L, K).$$

Згідно з даною формулою при збільшенні затрат праці і капіталу на x % обсяг продукції (національного доходу) зросте також на x %.

Модель зростання Леонтьєва

Важливо звернути увагу і на універсальну модель В. Леонтьєва, яка дістала назву «витрати–випуск». Її автор проаналізував систему взаємозалежностей в економіці як єдиного цілого на основі таблиці міжгалузевого балансу.

У таблиці взаємозв'язок між «витратами» (по стовпцях) і «випуском», або виготовленою продукцією (по рядках), дозволяє з'ясувати, яку кількість однієї продукції потрібно використати для виробництва іншої.

Теоретична модель «витрати-випуск» стала основою для побудови міжгалузевої моделі економіки США, а також набула поширення в інших країнах, у тому числі в колишньому СРСР.

Показники економічного зростання:

1) *Продуктивність суспільної праці*, що визначається як відношення випуску продукції до затрат живої праці.

Зворотний показник продуктивності праці - це *трудомісткість праці*.

2) *Показник капіталовіддачі* – це відношення (у грошовій формі) обсягу продукції до основного капіталу. Протилежний йому показник - *капіталомісткість продукції*.

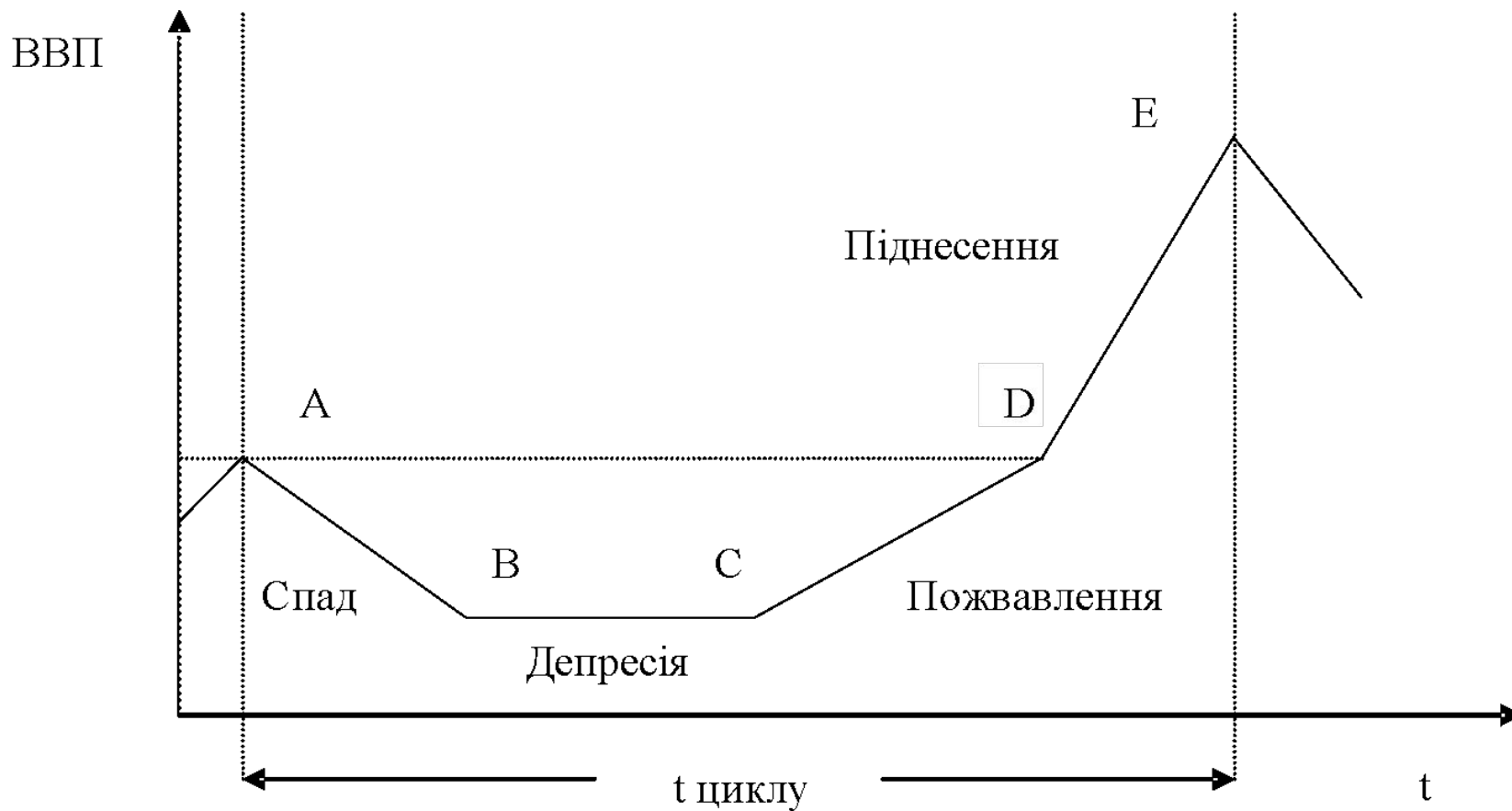
Циклічність економіки

- *Циклічність* - це об'єктивна форма розвитку національної економіки і світового господарства як єдиного цілого. Інакше кажучи, закономірний рух від однієї макроекономічної рівноваги в масштабі економіки в цілому до іншої.
- За змістом циклічність досить багатоструктурна. З точки зору тривалості виокремлюють декілька типів економічних циклів: короткі (2-3 роки), середні (близько 10 років) та довгі (40-60 років).

Економічна криза

- *Криза* – це різке порушення існуючої економічної рівноваги внаслідок диспропорцій у процесі відтворення, що різко зростають.
- Перша економічна криза в ринковій системі мала місце в 1825 р., після утворення в усіх провідних капіталістичних країнах національних ринків.
- Класичною за глибиною та охопленням капіталістичної економіки стала криза 1829–1933 рр., яка отримала назву "Велика депресія". Соціально-економічні наслідки цієї кризи були величезними, зокрема безробіття у провідних капіталістичних країнах досягло 33–40 %.

Економічний цикл

Причини економічних коливань

- 1) циклічні коливання зумовлені специфікою сфери обігу - розбіжністю у часі актів продажу товарів, послуг і оплати за них;
- 2) головна причина спаду - це суперечність між суспільним характером виробництва і приватною формою привласнення його результатів (К. Маркс, Ф. Енгельс та їхні послідовники);
- 3) цикл зумовлюється співвідношенням оптимізму і песимізму в економічній діяльності людей (В. Парето, А. Пігу);
- 4) Цикл - результат технічних нововведень, що вимагає зростання інвестицій, а останні й спричиняють піднесення виробництва (Й. Шумпетер);
- 5) циклічність зумовлюється надлишком заощаджень і нестачею інвестицій у виробництво (Дж. Кейнс);
- 6) причиною циклів є невідповідність між наявним грошовим капіталом і його пропонуванням (І. Фішер).